

8. VIII. 943. *P. Mandryk*

В "Будителите на Хасково" днес разказваме историята на Георги Чалбуров- от бежанец до индустриалец

Понеделник, 31 Октомври 2022

Община Хасково и РИМ Хасково разказваме неразказваните истории на хасковските индустриалци и търговци. Поредицата „Будителите на Хасково“ е посветена 1 ноември - Ден на народните будители

Днес разказваме историята на

ГЕОРГИ ЧАЛБУРОВ - ОТ БЕЖАНЕЦ ДО ИНДУСТРИАЛЕЦ

Сред големите хасковски личности на 30-те и 40-те години на ХХ в., оставили незаличима следа не само в стопанския и обществено-политическия живот на региона, но и в националния тютюнев бранш, особено място заема известният тютюнетърговец, народен представител и дарител Георги Чалбуров. Животът му започнал в трудните условия на робски ограничения за българите в Тракия, преминал през мъката на прокудените от родните места бежанци, достигнал признати постижения в голямата тютюнева търговия, за да познае в залеза си съсипано делото на своя живот. Изключителните качества, необходими за тютюневия бизнес в онези години, които той безспорно притежавал, издигнали индустриалеца до най-високото ниво в бранша. Вероятно затова, когато през 1939 г. Димитър Димов започнал да пише своя забележителен роман „Тютюн“, той припознал в известния вече Георги Чалбуров един от прототипите на своя герой – тютюнетърговецът Борис Морев.

Роден на 8-ми август 1896 г. в село Еникьой (Кръстополе), Ксантийско, Георги е едно от седемте деца в голямото и заможно с родолюбив дух семейство на Киряк Чалбуров. Баща му бил производител и търговец на тютюни, и активен участник в освободителните борби на Тракия. Когато поизраснал Георги заминал за Одрин, за да учи в българската гимназия „Д-р Петър Берон“, а след това постъпил в Цариградския „Робърт колеж“. Колежанските знания не задоволили интересите и бъдещите планове на младежа и от 1915 г., едва 19-годишен, той се насочил към подробно изучаване на тютюните: основната производствена технология за обработване на тютюневите листа и всичко, свързано с тютюневата търговия.

През 1915 г. семейството на Киряк Чалбуров, както десетки хиляди прогонени българи от Беломорието, напуснало родното село и се установило в Пловдив. Вече остарял и съсипан от преживените премеждия, Киряк поверил на най-големия си син Тодор грижата за по-малкия му брат Георги и сестрите им. По време на Първата световна война Г. Чалбуров, както много други българи, бил мобилизиран и заминал за фронта. Той извървял пътищата на войната, зачислен към телефонната рота на 10-ти пехотен Родопски полк.

Бурното развитие на тютюневата търговия в Хасковския и Пловдивския регион след войната, опитът който през годините Чалбурови придобили в тютюнопроизводството и подготовката на Георги и Тодор да работят в този отрасъл, мотивирали двамата братя да потърсят реализацията си в него. Отначало те се установили в Борисовградско (Първомайско), но скоро след това се преместили в Хасково, превърнал се в един от тютюневите центрове на България. С големи амбиции и търговски нюх, Георги Чалбуров успял за кратко време да навлезе в тютюневия бранш. През 1921 г. той вече бил директор на създадения хасковски клон на монополистичното обединение „Консорциум за тютюн“.

Шест години по-късно, през 1927 г., обединението се разпаднало, поради разногласия между партньорите и претърпени загуби от търговската дейност. По това време Чалбуров, с придобития добър опит и авторитет в тютюневите среди, получил отново назначение за директор, този път на голямата търговска фирма “Тодор Д. Кършев и сие”, където работил до 1933 г.

ПЪРВОКАЧЕСТВЕН ТЮТЮН С ЦВЯТ „АЧИК-ЧЕРВЕН“

Близо 12 години Георги Чалбуров навлизал уверено в тънкостите на тютюневата търговия, трупал опит и контакти с български и чужди търговци и политици, установявал трайни връзки с най-известните тютюневи фирми в Европа и света. Затова, когато през 1933 г. Т. Кършев прекратил дейността си в Хасково, никой не бил изненадан от появата на новата търговска фирма „Георги Чалбуров“. 37-годишният по това време търговец, събрал достатъчно самочувствие и капитали, основал своя фирма, регистрирана на 1 януари 1933 г. Скромна и сдържан по характер, той започнал самостоятелната си търговия без лъскава показност, а пресметливо, целенасочено и сериозно. Работел изключително със свои комисионери, закупчици и експерти. С 6 души персонал изкупувал тютюните главно от района на Кърджали – Кошукавашко (Крумовградско) и Мастанлийско (Момчилградско), Егридеренскио (Ардинско), Харманлийско и Свиленградско. Тютюневата манипулация извършвал в складовете си с между 700 и 1100 работника, сред които имало комунистически активисти и техни сподвижници, но това не го притеснявало. Фирмата бързо укрепнала и включила в търговския си обхват и Пловдивския край. Наред с управлението на своята фирма, Г. Чалбуров участвал като съдружник във „Фархи и Герон“ и в същото време бил пълномощник на АД „Томасян и синове“ при изкупуване на тютюните.

През 30-те и началото на 40-те години хасковският тютюнотърговец разширил и укрепил дейността си, като установил и поддържал търговски отношения с „Кралската унгарска режия“, с търговски представителства в Дрезден, Хамбург, Швейцария, Дания, Норвегия, Австрия и др., видно от запазената му търговска кореспонденция. През 1935 г. и следващите години изнасял тютюни предимно за Германия, Унгария, Египет, Палестина. За неговия период от време, през който Г. Чалбуров организирил самостоятелната си дейност, успял да отвори два манипулационни склада в Хасково и един в Кърджали. През 1941 г. фирмата вече имала свои складове и в Беломорска Тракия, в Кавала, Ксанти и Гюмюрджина. Най-влиятелният тютюнотърговец в Беломорието, Чалбуров успешно чрез своите агенти изкупувал висококачествените тютюни от местните производители. За това свидетелстват многобройните телеграми, адресирани до кантората му в Хасково по

време на изкупния сезон, които съобщават за успешно приключените покупки на първокачествения тютюн с цвят на сухия лист „ачик-червен“.

Повече от 10 години братята Чалбурови – търговецът Георги Чалбуров и експертът Тодор Чалбуров, купували, обработвали и продавали тютюните на обширния югоизточен регион. Спечелили добро състояние, но живеели скромно, без излишен лукс и показност. Активната търговска дейност, широките контакти със стопански дейци и политици от национална и европейска величина, спечелените пари и имоти не ги отдалечавали от тракийския им корен. И двамата членували в хасковската тракийска организация и подпомагали непрекъснато със средства дейността ѝ. През различните години двамата братя оглавявали за известно време тракийската организация в Хасково, а след 1934 г. Георги Чалбуров бил избран за почетен председател на Тракийското културно дружество.

Важна част в обществените прояви на Чалбуров била неговата дарителска дейност. Освен обичайната финансова подкрепа за тракийската организация, което през годините е забравено и заличено в спомените и в нейната история, той отделял средства и за подпомагане на бежански семейства, както и за революционната дейност на Комитета Свободна Тракия (КСТ). Проявявал грижа и към своите работници и служители, като им предоставял авансово възнаграждения по време на „мъртвата част“ на сезонната работа. През 1939 г. изпратил 4000 лева за довършването на кърджалийския паметник на загиналите във войните, а през януари 1942 г., по линията на акционните комитети, заделил 50 000 лева за безработните. Често дарявал парични суми и на църквите в Хасково. В запазено от свещеника на хасковския храм „Светите Архангели Михаил и Гавраил“ благодарствено писмо до тютюнотърговеца за дарените 8000 лева в памет на починалата малка дъщеря на Чалбуров, той съобщавал каква църковна утвар и одежда са купени с тези средства и уверявал дарителя, че ще се моли за „новопредставената пред Бога невинна детска душа“. Неговата племенница, дъщерята на Тодор Чалбуров, Вера Таксирова си спомня по-късно любопитната случка със спечелените от Чалбуров 100 хил. лв. от Държавната лотария, които той веднага дарил на сиропиталището. Когато през 30-те години градът се благоустроявал и електрифицирал, Чалбуров енергично подкрепял с финансови средства тези дейности. През всичките години на усилен труд, той бил съпричастен към живота около него, към обществените, културните и стопански събития в Хасково, но никога не демонстрирал политическа и партийна пристрастност. В същото време тютюнотърговецът не отказвал финансова помощ и на други селища в усилията им за благоустрояване, за което получавал благодарствени писма.

През пролетта на 1938 г. Г. Чалбуров бил избран за народен представител в XXIV-то НС от Крумовградския регион. В НС той участвал в парламентарните комисии по търговията, промишлеността и труда и по отговора на тронното слово. На следващите избори, през януари 1940 г. той отново бил избран за депутат в XXV-то ОНС.

В годините след началото на войната, тютюнът се превърнал в особено търсена и купувана стока на международните пазари. За опитния търговец Чалбуров, се откривала добра възможност да разгърне търговската си дейност и да засили своите позиции и авторитет в тютюневите среди. През военните години, когато България се нареждала сред най-големите производители и износители на тютюни в Европа, той бил натоварен със задължението и отговорностите да разпределя квотите за изкупуване на тютюните от тютюнопреработвателните фирми, което на практика създавало условия за равномерно и равнопоставено снабдяване със суровини.

Заради професионалните си възможности и авторитета на известен индустриалец,

през 1940 г. Чалбуров присъствал без прекъсване в състава на УС на Съюза на тютюноотърговците, а от 1942 г. станал и негов председател. През същата година бил избран и за председател на Акционния комитет по износа на суров тютюн на листа. Като заслужено признание за добрия му опит може да се определи и гласуването му доверие за действителен член на Централния комитет на Търговския съюз – София. През тези години, наред със задълженията си в националните търговски организации, Чалбуров поел и председателството на Хасковския околийски търговски синдикат и станал един от създателите и председателите на Гражданския комитет в града, който се ангажирал с много местни проблеми, между които и борбата срещу противодържавната комунистическа дейност. Наред с Чалбуров, в клуба членували и известните хасковски граждани и индустриалци Стою Мантов, Атанас Арнаудов, Страхил Милев и комендантът на града полк. Велико Маринов. Всички те се оказали сред първите жертви на новия комунистически режим веднага след установяването му на 9-ти септември 1944 г. Единствено Чалбуров останал жив, за да бъде изправен пред Народния съд в процеса срещу народните представители от XXV-то ОНС.

Приетата на 30-ти септември 1944 г. Наредба-закон за „Съдене на виновниците за въвлечане на България в Световната война срещу Съюзените народи и за злодеянията, свързани с нея“ била сигнал за започваща жестока разправа с българските индустриалци и търговци, интелигенцията и политическата класа, обявени за врагове на новата комунистическа власт. Наредбата влезнала в сила от деня на обнародването ѝ в „Държавен вестник“ на 6 октомври 1944 г.

По нареждане на полицейския комендант Ст. Овчаров, на 9-ти септември Чалбуров бил отведен в I-ви полицейски участък, заедно с Никола Генков. Указанията на Овчаров разпореждали полицията да пази двамата народни представители „на сигурно място, да не би комунистите да ги тормозят и безпокоят семействата им“. В спомените си единият от полицаите Здравко Шейтанов записва: „На стълбището за в къщи им, имаше двама души, които ме видяха, скочиха от стълбището на долу и побягнаха навън. Като влязох в къщи им, казах че съм видял хора. И те ги бяха забелязали.“ Племенницата на Г. Чалбуров, тогава двадесетгодишна, запазила завинаги страшните спомени от тези събития: „На Девети бяхме събрани всички в къщата на ул. „Средна гора“. Чухме по радиото, че народните представители ще бъдат арестувани. Хукам при чичо в къщата им край реката. Бяха той, баба Станка и слугинята. Седят и слушат радио. Чичо рече на слугинята: „Ганке, те няма да закъснеят да дойдат. Пригответи ми бельо в спалнята да се преоблека“. В това време идва агентът Здравко да го арестува и плаче: „А бе, бай Георги, много съжалявам, че на мен се падна“. Чичо му отвърща: „Ти си вършиш работата, бъди спокоен“. Облече се и тръгна. Обърна се към нас и каза: „Сълзи не искам. Аз не съм престъпник“. Последните думи, преди да го отведат, бяха: „Ние оставяме една цветуща България, а сега – катастрофа“. От 9 септември до декември 1944-та баба стоеше всяка вечер на прозореца и го чакаше да си дойде. Последната седмица преди смъртта си беше почти побъркана. Така и не дочака любимия си син.“ Георги Чалбуров бил отведен в I-ви полицейски участък, след което бил арестуван и на 17-ти септември 1944 г. вкаран в Централен софийски затвор.

БЕЗНАДЕЖДНОСТТА НА ЕДНА ПРЕДРЕШЕНОСТ

Срещу арестувания бивш народен представител и тютюноотърговец Георги Чалбуров

започнало следствие, продължило от 17-ти септември до началото на ноември 1944 г. С наложен заповед на 31-ви октомври 1944 г., властите конфискували част от имуществото му, възлизащо на над 20 млн. лв от фирмения тютюнев склад в Кавала, на ул. „Генерал Фолкман“ №21. Само останалите неизнесени манипулирани тютюни се изчислявали на стойност 16 757 700 лв. Наред с тях, в склада се намирили още 80 сандъци за тонга, автомобил, материали и инвентар за около 5 млн. лв.

За своята защита Чалбуров наел известния адвокат и влиятелен хасковски земеделец Димитър Стоянов. Едновременно с това, тютюноотърговецът потърсил и граждански препоръки, които да свидетелстват в негова полза в хода на делото. Заради активната си обществена дейност, 49-годишният тютюноотърговец получил солидна подкрепа от хасковското гражданство. За многобройните му дарителски акции охотно свидетелствали в негова защита от сиропиталище „Св. Ив. Рилски“ и женското благотворително дружество „Развитие“. В многообразната си обществена дейност, Чалбуров участвал в спасяването на българските евреи, заедно с Д. Пешев, защитавал уволнени учители с леви убеждения, наемал адвокатска защита на подсъдимите комунисти, застъпвал се за интернираните и подпомагал семействата им, без каквито и да било политически пристрастия, а воден от морални и чисто хуманни подбуди. В негова защита били и изказаните възражения срещу политиката на предходните правителства и участието на България във войната, и защитата на позицията: „малка България да бъде неутрална и да живее в мир“.

Макар в първия партиен състав на отечественофронтовското правителство 10 от всичките 16 министри да били излъчени от БЗНС на Н. Петков, „Звено“ и социалдемократите, то насърчавало действията на „Народния съд“ към сурови наказания. Надве-натри, с предрешена вече съдба, било организирано и проведено следствието на депутатите от XXV-то Обикновено народно събрание, действало от 1.I.1941 г. до 9.IX.1944 г. На 20-ти декември в аулата на Софийския университет започнали заседанията на Втори върховен състав на набързо сформирания „Народен съд“. От всичките 160 народни представители, 134 души били подсъдимите. Всяка сутрин те били докарвани под силна охрана от Централния затвор. Още в ранни зори техните близки се тълпели по съседните улици в очакване да ги зърнат поне за миг. Но охраната на Народната милиция бдително не допускала никакви контакти с подсъдимите. Камиионите с арестуваните депутати спирали плътно до задната врата на университета и арестуваните с белезници скачали директно във входа на сградата. В същото време организирани младежки групи, съставени от ремсисти, обграждали входа от двете му страни и скандирали: „Смърт на народните врагове“. Този сценарий се повтарял и след завършването на всяко съдебно заседание. В създадената тягостна обстановка и съзнателно изостряне на напрежението, обвиняемите бивши народни представители разбирали, че не могат да очакват справедливост и милост от избраните съдии. Основните обвинения срещу тях били общи за всички, кратки и ясни: че са гласували за присъединяването на България към Тристранния пакт, за изменението на ЗЗД и за въвеждане на Закон за защита на нацията.

Новата власт и нейното правосъдие не се церемонели много с първите мъже на държавата. Така нареченият „Народен съд“ действал ударно. Поради големия брой на подсъдимите, времето на разпитите било силно ограничено и те приключили на 16-ти януари 1945 г. Съзнателно създадената атмосфера на напрегнатост и нервност в залата и специално подбраният съдийски състав, се отразили и върху общия ход на процеса. Присъстващият като наблюдател на процеса лондонски кореспондент споделил впечатленията си от случващото се с представителя на английската мисия в Съюзническата контролна комисия. Според него, в съдебната зала сред подсъдимите се чувствало „напрежението и безнадеждността на една предрешеност“. А и как иначе, след като решението на Политбюро от 20-ти януари

1945 г. категорично гласяло: „никой от депутатите (освен умрелите преди 1941 г.) не следва да бъде оправдан“. По лицата на подсъдимите се четяло безразличие и отчаяние, но въпреки това „те се опитвали да се защитят достойно и повечето от тях убедително“. В края на януари 1945 г. с радиograma Вълко Червенков уведоми Георги Димитров: „Присъдата ще бъде произнесена в четвъртък — 1-ви февруари. В по-рано приетото решение (20-ти януари 1945 г.) внесохме корекция в смисъл увеличаване на смъртните наказания... От състава на депутатите на смъртно наказание предлагаме да се осъдят до 70 процента.“

„РЪСТ СРЕДЕН, КОСИ ПРОШАРЕНИ, ОЧИ КЕСТЕНЯВИ“

По време на краткия процес съдът искал от бившите народни представители да отговарят конкретно на поставените въпроси, без никаква възможност да се впускат в дълги оневиняващи обяснения на събитията, или да привеждат допълнителни факти. Свидетелите били подбрани твърде прецизно, като се давало предимство на тези, посочени от обвинението. За пледоариите на служебните защитници било определено по-малко от три дена. В деня на откриването на процеса, адвокатът на Чалбуров Димитър Стоянов не се появил. Защитата му бил принуден да поеме съпругът на племенницата му Иван Таксиров, заедно със софийския адвокат Гавраил Вълканов. Вера Таксирова добре запомнила онзи ден: „Баща ми вика на мъжа ми: Жанко, ти ще го спасяваш. “Залепна ми ризата за гърба, като чух тези думи“, разказвал след това Иван на жена си. „Така той стана адвокат на чичо ми. През цялото време с татко не мръднаха от Съдебната палата в София. Баща ми беше ни дал по някоя хилядарка за зор заман, прибра ги – за чичо Георги. Лелите ми се хванаха на работа в тютюневия склад – да припечелят, да идат да си видят брат.“

По време на процеса Георги Чалбуров се защитавал енергично и категорично заявявал, че не е гласувал в НС за присъединяване на България към Тристранния пакт, а винаги е отстоявал позициите за неутралитет на страната. Не е гласувал и за обявяване на война, както и за Закона за защита на нацията. В подкрепа на своята защита, той призовал 11 свидетели. Сред тях били хасковските комунисти: адвокатът Никола Марчев, новият кмет на Хасково Г. Даскалов, Гаврил Карев, двама министри в управляващия кабинет на К. Георгиев – проф. Петко Стайнов, министър на финансите и министърът на железниците Ангел Държански. Повечето от тях посочили тютюнотърговеца като уважавана и обичана в града личност. По време на процеса свидетелят Никола Марчев заявил категорично: „Георги Чалбуров беше единственото лице в Хасково, към когото обществото се обръщаше като депутат. Той развиваше голяма обществена дейност. Благодарение на неговото вмешателство и връзките, които имаше в София, град Хасково има постройката на Съдебната сграда. После в града има едно женско дружество със сиропиталище и Чалбуров е давал големи суми за обзавеждане на това сиропиталище. Даже той действувал и давал суми да се възстанови зданието на същото сиропиталище и да се построи още един етаж на същото здание“. Повечето комунисти, призовани като свидетели, охотно и пространно разказвали пред съда за подкрепата и застъпничеството на Г. Чалбуров. Не се включили в защитата най-издигналите се сред тях след 9-ти септември. Кметът на Хасково Георги Даскалов, когото тютюнотърговецът издържал и покровителствал през годините преди преврата, не се явил в съда. А В. Караджов поддържал тезата, че Чалбуров е „капиталистически експлоататор, също като останалите търговци“, макар да признавал, че на времето този „експлоататор“ да го

е вземал на работа, за да се прехранва. От разпита на свидетеля адв. Стоилов станало ясно, че хасковският комунистически елит бил не само уреждан през годините на работа от Чалбуров. Той наемал адвоката Стоилов да защитава в съда Г. Карев, Г. Даскалов и В. Караджов, а по-късно и войниците, обвинени по „войнишката конспирация“ през 1943 г. Но и в този случай за пореден път се потвърдила народната мъдрост за ненаказаното добро.

По време на съдебния разпит станало ясно, че заради своята твърда и хуманна гражданска позиция, Чалбуров влизал през годините нерядко в конфликт с началника на гарнизона полк. Маринов, на когото по някое време дори искал оставката. Неблагоприятни последици за тютюнонотърговеца през онези години произтекли и от близките му връзки с хасковските евреи, една от причините, поради които германското „Райхщеле“ заличило фирмата му от Германската търговска централа. В резултат на това, през следващата година Чалбуров понесъл и финансови щети, като бил глобен със 700 хил. лв., защото заплатил на по-високи цени тютюните на производителите.

В хода на делото неочаквано обвинението срещнало сериозна подкрепа в лицето на друг подсъдим – бившият полицейски комендант на града Стоян Овчаров. В показанията си пред Народния съд, той съдействал на обвинението и с това усложнил и без това нелекото положение на тютюнонотърговеца. Овчаров услужливо съобщил за близки отношения между Чалбуров и бившият премиер Г. Кьосеиванов, които според него му проправили пътя до депутатското място. Той припомнил и за водещата роля на тютюнонотърговеца в Гражданския комитет, където по думите му Чалбуров се изказвал профашистки, разказал подробно как по негова инициатива Хасково посрещнало немските войски с небивала тържественост, за организираните пищни угощения за „германски офицери и видни хасковски германофили и цанковисти, като Васил Парасков и Петю Гиков“. В своето свидетелстване не пропуснал да спомене и за дружбата на Чалбуров с ген. Кочо Стоянов, на която разчитал в търговската си дейност в Беломорска Тракия, като не спестил негативни характеристики от рода на: „Той веднага установи свои складове в гр. Кавала и беше нещо като некоронован цар из Беломорието. Неговата дума беше като закон и всички власти са били в негово подчинение“.

Бившият хасковски комендант описал личността на Чалбуров не само като най-авторитетна, но и водеща в провеждането на политиките на властта. По думите му, той посрещал в града с пищни тържества командващия ВВС ген. Айрянов, министъра на търговията д-р Ив. Вазов, министъра на благоустройството Славейко Василев и др. Приемал правителствени нареждания за борба срещу партизаните и отправял заплахи срещу органите, които отказвали да си вършат работата. Това били все неща от ежедневието политически живот, характерни за обществените личности, но в съдебната зала по време на Народния съд, те оказвали влияние върху характеристиката на подсъдимия. Съвсем в разрез с показанията на останалите свидетели, Ст. Овчаров описал един различен Чалбуров – мрачен, безпощаден и властолюбив, но какво не би направил човек в такъв тежък момент, за да избегне надвисвалата над него смъртна присъда.

Показанията на Овчаров се оказали много удобни за обвинението. Изпратени в последния ден преди произнасяне на присъдите от Народния обвинител на V състав на Народния съд в Хасково до Втори върховен състав в София, новите, коригирани показания на Ст. Овчаров срещу Г. Чалбуров, изиграли важна роля за присъдата. В трите ръкописни страници, на тютюнонотърговеца били вменени още по-страшни престъпления с цел, наказанието му „да не бъде малко, като на мижитурка, а напротив най-вишето поради престъпленията му посочени от полиц. комендант в Хасково. Отеч. фронт. обещств. мнение в Южна България очаква тежка присъда за

него”. Писмото било подписано от главния обвинител на хасковския състав на Народния съд Георги Иванов.

На 1-ви февруари 1945 г., в 16.30 ч., председателят на Втори върховен състав на Народния съд Ст. Кираджиев произнесъл присъдите над народните представители. Половин час преди това били прочетени присъдите на регентите и министрите. Така за около един час, на 1-ви февруари 1945 г., набързо и без колебания новата комунистическа власт извършила жестока политическа разправа, като присъдила без обжалване да бъдат избити 147 души – представители на българския политически и стопански елит. От всичките подсъдими 134 народни представители 112 получили смъртни присъди и били разстреляни още същата нощ. Георги Чалбуров попаднал в групата на 22-мата, които имали „късмета” да получат доживотни присъди, може би благодарение на свидетелите, които го подкрепили по време на процеса и дали показания в негова защита. Народният съд му присъдил доживотен затвор и конфискация на останалото имущество, възлизащо на близо 12 млн. лв. в банкови сметки и фамилната къща на пловдивската улица „Цар Асен”, оценена на 2 880 000 лв. През 1946 г. доживотната му присъда била намалена на 15 години строг тъмничен затвор, а няколко месеца по-късно той бил помилван и освободен с Указ №5/23.12.1946.

Гражданите на Хасково дълги години помнели с добри чувства тютюнотърговеца Георги Чалбуров. Много по-късно, след смъртта му, неговата племенница Вера Таксирова отбелязва с тъга: „Така си беше – чичо имаше излъчване, чар и достолепие. След Девети са ме питали неколцина партийци на какво се дължало това негово обаяние. Не знам, то си беше просто вродено. Обаянието му проличало и на заседанията на Народния съд, разказваше мъжът ми. Когато станал да говори, в залата настанала тишина. Преди да почне изказването си, леко се поклонил. Помня, във вестника писаха: „На естрадата с лек поклон застава кристализираната мижитурка Георги Чалбуров”. Той разказа как са работили с германците и изведнъж настъпи едно облекчение, почувствах как им стана любимец, сподели ми неговият защитник и мой съпруг Иван Таксиров.” Съдебните му страдания започнали с попълването в началото на процеса на стандартния въпросник с физическото описание на подсъдимия: „ръст – среден, коса – прошарена, очи – кестеняви”, и завършили с тежка присъда, като тъжен край на успешната кариера на най-големия хасковски тютюнотърговец.

„ЕДНИ ГО ПУСКАХА, ДРУГИ ГО ПРИБИРАХА...”

След процеса за 50-годишния тракийски бежанец и доскоро преуспяващ търговец и индустриалец настъпил последният и най-тежък период в живота. Преживял детските и младежките си години в робство в родното село, воювал в Първата световна война, работил всеотдайно и успешно в голямата европейска тютюнева търговия, той дочакал след 1944 г. да види живота си съсипан безвъзвратно. Комунистическата власт превела неуморно известния и уважаван индустриалец през всевъзможни унижения и трудности. След прекараните две години на свобода, през 1949 г. властите решили, че наказанието наложено на Чалбуров не е било достатъчно и той бил въдворен, отначало в ТВО „Ножарово”, а след това го преместили в лагера „Белене”. До 1959 г. Чалбуров непрекъснато бил по лагерите, за което племенницата му В. Таксирова си спомня: „Едни го пускаха, други го

прибираха. През това време, леля чистеше в църквата „Света Богородица“, миеше кандилата“. Лагерното битие на Чалбуров течало тъжно и убийствено монотонно, за което свидетелствали останалите от тежките затворнически години кратки писъмца на пощенски картички, адресирани до съпругата му Цвета. Всички те излъчвали духа на лагерното ежедневие, написани според затворническия правилник, неизменно започвали с „Мила Цвето“ и съобщавали почти едно и също: „Получих колета с храна, 100-те лева, дрехите“. Малко по-дълги били писмата, разрешени само два пъти в годината. В тях той споделял мъката си, заради съсипания живот на най-близките му хора, тревогите си за тяхната прехрана. В едно от писмата, през 1949 г. той споделя: „Днес ми съобщиха официално, че съм въдворен за срок от 1 година, считано от 8 юли, значи още 8 месеца. Незнам защо толкова много съм наказан, но ще се старая с труда и поведението си да постигна милост“. Въдворяването на Чалбуров продължило до 1953 г., когато лагерът бил затворен и отново бил върнат там след неговото възстановяване от 1956 до 1959 г. През цялото зловещо съществуване на най-големия лагер на смъртта в България, тютюнотърговецът останал негов постоянен обитател. Всяка година очаквал и се надявал да бъде освободен за 9 септември, но единствен от всички въдворени хасковци, не напуснал зловещото място до окончателното му затваряне. Новата власт и управляваната от нея репресивна машина постигнала целта си – достолепният мъж, продавал тютюни за милиони левове из цяла Европа, водил широка кореспонденция със своите търговски партньори на перфектен немски и френски език, бил окончателно пречупен и зает единствено с грижата да оцелее. В картичките и затворническите писма до жена си той молел да му изпрати „мушамена качулка за дъжд, калцуни, долни гащи – може и закърпени, чорапи, сланина.“

По спомени на семейството му, около 1953 г. Чалбуров бил пуснат да се прибере в Хасково. За да изкарва прехраната си той започнал работа като общ работник в един от национализираните си складове, където още го помнели и уважавали. По това време в България пристигнал представителят на немския концерн „Реемтсма“ Курт Венкел, с когото Чалбуров работил през 30-те и 40-те години. Бивш нацист и авиатор от ескадрилата на Рихтхофен, германецът бил съден след войната и оправдан, след което станал швейцарски гражданин и търговски представител на високо ниво. През 1952 г. г-н Венкел се подготвял да сключи търговски договор и да добие изключително представителство да договаря българските тютюни на комисионни начала с няколко западноевропейски страни. Това сътрудничество продължило до 1966 г. Когато пристигнал в София, той потърсил предишните си контакти и поискал спешна среща с търговеца Чалбуров, като заявил категоричното си намерение да работи само с него. Дошлите в дома му милиционери притеснили Чалбуров. Вера Таксирова разказва: „Чичо ми Георги скочи веднага: Цвето, пригответе ми багажа! Да вметна тук, че това е било през 50-те години, при едно от редките му пускания от лагера. Тогава съм го виждала как яде – ей така обгръщаше чинията, сякаш някой щеше да му я вземе.“ Милиционерите успокоили домакините, че тяхното посещение няма за цел отново да отведе Чалбуров в лагера. Те съобщили, че Курт Венкел бил в града, за да купува тютюни и искал да се срещне със стария си приятел Чалбуров. Ще го чака на другия ден в хотел „Република“. „Ще дойда при условие, че и вие двамата присъствате, отвърна чичо. Опасявал се, че ще му припишат нещо“.

Облечен в костюм, Чалбуров пристигнал на срещата с бившия нацист – вече европейски бизнесмен. След нея, той бил привлечен като консултант при сделката с „Реемтсма“. За тази случка неговият работник и след това колега Ив. Чолаков си спомня: „Назначиха бай Георги за експерт в централата на БДТМ. След реакцията на хасковски комунистически функционери го освободиха и той бе принуден да се върне под Ямача, като общ работник. Самият Чалбуров не бил особено въодушевен от перспективата да работи за новата власт, защото като умен човек, преживял ужаса на „Народния съд“ и „изправителния режим“ на комунистическите лагери,

добре знаел, че може да стане отново лесна жертва. Според спомените на В. Таксирова това не била първата му възможност да се приобщи към новата власт. Още през 1946 г., след като бил освободен от Централния софийски затвор, Георги Димитров извикал Чалбуров, и му предложил да поеме търговията с тютюни на страната, на което той отговорил: „Благодаря, предпочитам да стана работник. Аз съм възрастен и уморен, вие имате способни млади хора.“

През 1959 г., след поредното въдворяване в „Белене“, Г. Чалбуров бил отново освободен. Малко след това, на 24-ти септември 1960 г., на 64-годишна възраст, той починал. Научил тъжната вест, видният хасковски журналист и негов сълагерист Делчо Василев /Анархиста/ изпратил съболезнователно писмо до Цвета Чалбунова, в което написал: „Душата ми е покрусена жестоко, сърцето ми е удавено в неутешима скръб и мъка. Какъв лъжовен свят, каква превратна, злощастна съдба! А само два-три дена преди това, ние се срещнахме с бай Георги и като сърдечни приятели, ние си поприказвахме за туй-онуй и както винаги, при раздяла аз му казах: „Дръж се здраво, бай Георги и горе главата. Нощта не е вечна и правдата ще възтържествува на всяка цена“. Как да повярвам сега, че никога вече не ще се срещнем с бай Георги, никога не ще си разказваме за нашите общи патила и страдания на остров Белене, никога не ще споделяме мечтите си за по-добри дни, светлата ни вяра в утрешния ден, когато ще има обич, и правда, и свобода, и щастие за всяка човешка личност!“

Автор: д-р Веселина Узунова

Гл. уредник в РИМ Хасково и автор на книгата

Снимка РИМ Хасково